

Krystyna Pawłowska
Muzeum Ziemi Kujawskiej
i Dobrzyńskiej we Włocławku

Polskie muzeum etnograficzne w XXI wieku. Ankieta czasopisma „Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej”

1. Czym jest muzeum i jaka jest jego rola?

Muzea, zwłaszcza te mniejsze o zasięgu regionalnym, są instytucjami o nieocenionym znaczeniu dla środowisk, w których funkcjonują. W miejscowościach, w których nie ma innych placówek naukowych czy kulturalnych, są one niekiedy jedynymi centrami kształtowania tożsamości regionalnej i budowania poczucia więzi lokalnej. Czynią to zarówno poprzez gromadzenie zabytków, jak też podejmowanie różnego rodzaju inicjatyw, których celem jest zwracanie uwagi na wartości lokalnej kultury, przyczyny ich zaistnienia i kształtowania. W przypadku muzeów etnograficznych, które funkcjonują w większych ośrodkach miejskich (np. Włocławek), ich rola jest znacznie ogólniejsza. W regionach, które obejmują one swoją statutową działalnością, rejestrują one wszelkie przejawy życia z całym duchowym i materialnym jego bagażem. Jest to kulturowe dziedzictwo, które w znacznej mierze umyka uwadze naukowych instytucji lub nie jest przedmiotem zainteresowania innych placówek na tym terenie. Dotyczy to zwłaszcza obszaru etnografii/etnologii.

2. Jaka powinna być specyfika działalności muzeum, w czym muzeum różne jest od innych instytucji kultury/edukacji?

Muzeum, zwłaszcza regionalne, będące instytucją służącą społeczeństwu powinno być wyjątkowym miejscem, nawet swego rodzaju „świątynią”, do której chętnie się powraca. Po pierwsze miejscem, w którym potencjalny

zwiedzający bez trudu odnajdzie wartości umacniające jego poczucie tożsamości regionalnej i sprawi, że będzie dumny z dziedzictwa kulturowego miejsca swego urodzenia. Po wtóre muzea etnograficzne powinny być miejscami, w których, obok wartości własnej kultury, przybliża się kulturę innych ludów, plemion, czy narodów, w tym mniejszości narodowych, etnicznych, czy grup wyznaniowych, ucząc tym samym tolerancji i szacunku dla odmiennych światopoglądów, postaw i kultur. W Muzeum Etnograficznym we Włocławku prezentowano wiele takich wystaw, określanych ogólnie jako egzotyczne. Poświęcone były Łemkom, Tatarom, Romom, ludom zamieszkującym Afrykę, Amerykę Południową czy takie państwa jak: Afganistan, Indie, Indonezja, Nepal. Jednakże biorąc pod uwagę te ważne priorytety, instytucje takie jak muzea, nie powinny za wszelką cenę zabiegać o zwiedzających, czyli frekwencję, zaniedbując swoje podstawowe zadanie. Tym zadaniem jest funkcja ochronna, która sprowadza się do gromadzenia zabytków, ich opisywania, systematyzowania, konserwacji, oraz – w dalszej kolejności – publikowania w katalogach zbiorów lub w innych opracowaniach. Dopiero po spełnieniu tych warunków, a więc stworzeniu podstawowej bazy można, przy jej pomocy, upowszechniać kulturę, organizując wystawy stałe bądź czasowe. Te z kolei stają się doskonałą pomocą dydaktyczną dla dalszej poszerzonej edukacji prowadzonej na lekcjach muzealnych. Ważne są też warsztaty, które opracowane w tematycznych blokach, w oparciu o konkretne zbiory i nagromadzoną specjalistyczną wiedzę, uczą różnych umiejętności z zakresu zdobnictwa, rękodzieła ludowego itp.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jako cel nadrzędny tej instytucji nie może być zdominowany przez inne zadania. Wynika to też z samej definicji muzeum jako jednostki organizacyjnej nie nastawionej na osiągnięcie zysku. Dlatego niepokojące są obserwowane we współczesnym muzealnictwie tendencje do podnoszenia frekwencji za wszelką cenę, w reakcji na oczekiwania instytucji, którym te muzea bezpośrednio podlegają. W znacznym stopniu chodzi w tych działaniach o zysk.

Trzeba z całą stanowczością podkreślić, że edukacja muzealna, niezależnie od tego, czy jest kierowana do mniejszej grupy zwiedzających (np. klasa szkolna), czy do szerokiego odbiorcy (np. uczestnicy festynów folklorystycznych), winna zachować wysoki poziom merytoryczny. Dotyczy to zwłaszcza imprez masowych, głównie tzw. festynów folklorystycznych. Ich warunkiem powinna być dobra i rzetelna znajomość regionalnej kultury, rozeznanie

w jej specyfice, świadomość jej atrakcyjności dla potencjalnych odbiorców. Muzeum etnograficzne lub skansen nie mogą być jedynie sceną dla różnego rodzaju „dziwnych” występów i pokazów, tak jak to czynią zwykle różne lokalne ośrodki kultury, placówki wychowawcze, czy edukacyjne¹.

Fot. 1 XXIV Korowód zapustny we Włocławku, fot. M. Kwiatkowski.

W Muzeum Etnograficznym we Włocławku przykładem imprezy, która zrodziła się jako pochodna terenowych badań, są organizowane corocznie KOROWODY GRUP ZAPUSTNYCH ULICAMI WŁOCLAWKA (w 2013 r. już XXIV edycja). Pierwszą zapustną imprezę w 1986 r. [Pawłowska 1986], wówczas jako przegląd kilku wybranych grup z okolic Włocławka, poprzedziły dwuletnie badania terenowe piszącej te słowa, publikacja ich wyników w postaci obszernego tekstu w „Roczniku Muzealnym” [Pawłowska 1989: 115–149] i na forum międzynarodowym [Pawłowska 1998: 123–127] oraz w 1990 roku na ogólnopolskiej konferencji naukowej w Ciechanowie [Pawłowska 1990: 205–222]. Po kilkuletniej rejestracji żywych zwyczajów

¹ Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku (jego oddziały: Muzeum Etnograficzne we Włocławku i Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce) proponuje szeroką ofertę edukacyjną (lekcje muzealne i warsztaty), zob. zakładka Edukacja na stronie internetowej muzeum www.muzeum.wloclawek.pl.

zapustnych na Kujawach i obserwacji imprezy we Włocławku, zorganizowano ogólnopolską konferencję naukową na ten temat w Muzeum Etnograficznym we Włocławku, ze szczególnym uwzględnieniem zapustów na Kujawach [Pawłowska 2009: 27–35] (Fot. 1 i 2).

Fot. 2 XXIV Korowód zapustny we Włocławku, fot. M. Kwiatkowski.

Organizowane natomiast w Kujawsko-Dobrzyńskim Parku Etnograficznym w Kłóbce (oddział Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku) letnie festyny odbywają się z kolei według scenariuszy starannie opracowywanych przez muzealnych etnografów. Każda impreza ma swój temat wiodący, któremu odpowiednio podporządkowane są widowiska sceniczne, pokazy i inne atrakcje. Festyny te przyciągają corocznie do skansenu tysiące osób.

3. Jakie powinno być miejsce muzeów etnograficznych w systemie muzealnictwa?

W obecnych czasach globalizacji i unifikacji europejskiej kultury, rola muzeów jest wyjątkowa. Muzea etnograficzne prezentują ogromną wartość nie tylko w sensie poznawczym, czy artystycznym, ale przede wszystkim emocjonalnym. Ekspozycje muzealne, zwłaszcza o charakterze stałym,

gromadzące najwartościowsze zabytki, to zwykle jedyne miejsca, w których obraz małej ojczyzny najbardziej przemawia do wszystkich zwiedzających, od przedszkolaków do osób w sędziwym wieku. Od kilku lat obserwujemy pozytywne zjawisko spontanicznej i oddolnej chęci poznawania własnej kultury. Jest to spowodowane opuszczeniem kraju na wiele lat, co sprawia, że przebywanie pośród obcych rodzi naturalną potrzebę samookreślenia i identyfikacji z własnym miejscem na ziemi. Wynika to także z obserwacji innych kultur i chęci przeniesienia obcych, dobrych wzorów na własne podwórko (np. młodych Kujawiaków fascynuje przywiązania Bawarczyków do własnych tradycji, o czym dowiedziałam się w rozmowie). Dlatego bardzo wiele osób, zwłaszcza po powrocie do ojczyzny, poszukuje silniejszych więzi z krajem dzieciństwa. Jako muzealnicy obserwujemy te zjawiska m.in. podczas *Nocy Muzeów* i w trakcie przedświątecznych kiermaszów, dających możliwość zwiedzania ekspozycji stałych i czasowych w towarzystwie etnografów.

4. Jakie powinny być kierunki dokumentacji i budowania kolekcji w muzeach etnograficznych?

Powinny być kontynuacją dobrych i wypracowanych wzorców w tym zakresie. Jeśli wzorzec ma przedwojenne korzenie, to tym lepiej. Był to czas rejestrowania wszelkich najbardziej typowych zjawisk kultury, które odzwierciedlały jej tradycyjny obraz, z charakterystycznymi wyznacznikami jej odrębności regionalnej, takimi jak: strój, zabytkowa rzeźba, charakterystyczne meblarstwo, ceramika itp. W przypadku muzeów, których zbiory uległy zniszczeniu w okresie wojny, z reguły odtwarzano, niekiedy na podstawie zachowanych inwentarzy, przedwojenny ich charakter, kontynuując dawne kolekcje. Kolekcje etnograficzne z zakresu sztuki, rękodzieła ludowego, czy innych obiektów kultury materialnej muszą w sposób reprezentatywny rejestrować tradycyjny obraz kultury danego obszaru. Jeszcze w latach powojennych zbiory etnograficzne bez trudu poszerzano o te właśnie kolekcje. W późniejszym okresie sytuacja ulegała zmianie i obok tradycyjnych dziedzin kultury ludowej rejestrowano w zbiorach etnograficznych, nowsze nurty tzw. kontynuacji, czy to w zakresie ludowego haftu, rzeźby, malarstwa, lub rzemiosł. Proces ten, wobec zaniku np. tradycyjnego stroju stworzył nową przestrzeń twórczej działalności, czyli tzw. adaptacje ludowego haftu znanego dotąd ze stroju ludowego na bieliznę stołową

czy pościelową². To samo zjawisko dotknęło ludową rzeźbę, która powoli, pod wpływem ideologicznych trendów i polityczno-społecznych przemian w kraju, zatracala swoje pierwotne sakralne funkcje i oderwana od własnego środowiska, uplasowała się z czasem w obszarze zjawisk określanых ogólnym mianem folklorizmu [Pawłowska 2004: 111–130]. Te kierunki zmian także w kolekcjach muzealnych powinny być rejestrowane i analizowane. Wyrosła bowiem ciekawa grupa artystów (rzeźbiarzy, malarzy) o bardzo indywidualnych rysach twórczości, których sztuka po latach ma nieocenioną wartość³. Pojawiło się też zjawisko określone mianem sztuki naiwnej, osobnej, dla którego w muzealnictwie etnograficznym znalazło się miejsce szczególne.

W przypadku muzeów etnograficznych, w ramach których funkcjonują także rozwiązania typu skansenowskiego (np. Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce), kolekcjonerstwo przybiera rozmiary tzw. zbieractwa różnorodnych obiektów, które w perspektywie ekspozycji skansenowskich stają się przedmiotami muzealnymi. W tej grupie mamy bardzo dużo obiektów pochodzenia fabrycznego, przemysłowego itp. Pojedynczo znaczą one niewiele, natomiast w zespołach tworzą wartościowy i poznawczy zbiór⁴. Jednakże przemiany, jakim podlega współczesna wieś rodzi wiele pytań dotyczących kierunku etnograficznego kolekcjonerstwa. Jego zakres to pole do ogólnopolskiego dyskursu, który – mimo że trwa od wielu lat – jak dotąd nie przyniósł oczekiwanych ustaleń. Wiadomo, że w muzealnych kolekcjach rejestruje się nadal wszelkie materialne pozostałości tradycyjnej kultury ludowej oraz zjawiska postludowe, także funkcjonujące w kulturze

² Osiągnięcia hafciarek w tym zakresie były prezentowane na wystawach pokonkursowych i monograficznych. Te ostatnie poświęcone były: w 2006 r. wybitnej artystce Zofii Szmajdzie-Mierzwickiej; w 2013 r. Zofii Bieleckiej, Reginie Majchrzak, Irenie Najdek (autorką wszystkich opracowań jest Dorota Kalinowska).

³ Osobowościom tym poświęcono wystawy monograficzne wraz z publikacjami: Iwona Święch opracowała sylwetki rzeźbiarzy: Jana Centkowskiego (1987), Antoniego Chynka (1989), Karola Ziomki (1994); Krystyna Pawłowska sylwetki: Tadeusza Frąckowiaka (2002), Krystiana Brzozowskiego, Jana Durkiewicza (także malarza), Edwarda Kozłowskiego (2009). Ponadto niektórym rzeźbiarzom poświęcone były obszernie teksty w „Roczniku Muzealnym” (o rzeźbiarzu Józefie Brzezińskim autorstwa Krystyny Pawłowskiej w T. III, o rzeźbiarzu Stanisławie Szczepkowskim autorstwa Iwony Święch w TV).

⁴ Problemom tym m.in. poświęcona była ogólnopolska konferencja naukowa w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu zorganizowana w 2012 r. pn. *Między rzeczą a rzeczywistością. Ekspонат, kopia odzwierciedlenie – przedmioty i ich rola w ekspozycji muzealnej*. Autorka niniejszego tekstu także wypowiedziała się w swoim referacie na ten temat.

masowej. Trzeba podkreślić, że w tym zakresie kolekcjonerstwa perspektywa z punktu widzenia teorii etnologicznej, może się mijać z założeniami placówek muzealnych, działających przecież według określonego statutu, który siłą rzeczy nakłada pewne ograniczenia i nakazuje rozważę w podejmowaniu decyzji dotyczących polityki zakupów, która jest polityką finansową instytucji. Jednakże mimo tych ograniczeń w muzealnictwie panuje dowolność, a tworzone w muzeach kolekcje to pochodna indywidualnych decyzji, przemyśleń i priorytetów konkretnych osób – dyrektorów i podległych im muzealników. Wiele zależy od wzajemnych relacji tych osób, zrozumienia i dobrej woli obu stron.

5. W jaki sposób muzea winny prowadzić prace badawcze i uczestniczyć we współczesnych nurtach etnologii/antropologii kulturowej?

Obok kolekcjonerstwa drugim ważnym nurtem działalności etnograficznych placówek muzealnych winny być systematycznie podejmowane badania naukowe oraz ich opracowywanie i publikowanie w periodykach muzealnych („Rocznik Muzealny”), bądź samodzielnych publikacjach⁵. Ich spektrum uzależnione jest od wielu czynników, niektóre determinuje specyfika terenu i zjawiska występujące nadal w danej kulturze (wspomniane już zwyczaje zapustne na Kujawach), inne muszą być planowane programowo, bowiem wiążą się z zadaniami wpisanymi w strategię rozwoju danej placówki. W przypadku muzeum włocławskiego już pod koniec lat 70., a zwłaszcza w latach 80. XX w., w związku z powstałą koncepcją tworzenia na tym terenie skansenu budownictwa ludowego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej etnografowie podejmowali badania pod kątem budownictwa ludowego oraz wyposażenia wnętrz mieszkalnych. Realizowano to głównie poprzez organizację stacjonarnych obozów etnograficznych, na które zapraszano studentów z różnych ośrodków akademickich. Obozów takich zorganizowano 8, w tym 3 na Kujawach i 5 na ziemi dobrzyńskiej [I. Świąch 1994: 119–126; Kraszewska-Sikorska 1996: 161–166]. Obozy te zgromadziły także ciekawy materiał z wielu innych obszarów kultury ludowej (m.in. zabytkowa rzeźba, zwyczaje doroczne itp.) oraz zrodziły pewną refleksję etnograficzną

⁵ W odrębnych publikacjach swoich opracowań katalogowych doczekały się kolekcje: skrzyń kujawskich (w 1992 r. oprac. Iwona Świąch), czepców kujawskich (w 1996 r. oprac. Dorota Kalinowska), zabytkowej ludowej rzeźby w drewnie (1996 r.) i dawnego malarstwa ludowego (2000 r., oba w oprac. Krystyny Pawłowskiej).

[Pawłowska 1994: 35–38]. Materiały z badań, opracowane w postaci wywiadów terenowych i dokumentacji zdjęciowej, znajdują się w zasobach archiwum Muzeum Etnograficznego we Włocławku. Stworzono w ten sposób kapitalną bazę dla rozbudowywanego nadal, a powstałego w 1993 r., Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego w Kłóbce [J. Świąch 1994: 7–20]. Obozy etnograficzne pomogły także rozpoznać tzw. „teren”, co zaowocowało następnie indywidualnymi badaniami pracowników włocławskiej placówki. Podjęto wiele ciekawych tematów badawczych, które do dziś są kontynuowane. Wymienić tu można badania nad budownictwem ludowym Kujaw i ziemi dobrzyńskiej, prowadzone przez Jana Świącha, których efektem było wiele publikacji wydanych przez włocławskie muzeum [J. Świąch 1987; 1988; 1990; 107–123; 1991], a w późniejszych latach, pozwoliły autorowi na wydanie fundamentalnych prac z tego zakresu w pozamuzealnych wydawnictwach [J. Świąch 2001; 2002; 2005; 2012]. Podjęto też badania nad religijnością ludową, początkowo najstarszego w regionie ośrodka maryjnego w Skępem na ziemi dobrzyńskiej⁶ [Pawłowska 1991a], a po latach nad pozostałymi sanktuariami Kujaw i ziemi dobrzyńskiej⁷ [Kwiatkowski, Pawłowska 2011] (Fot. 3).

Równoległe z badaniami nad religijnością ludową prowadzono studia nad zagadnieniami dawnej ludowej rzeźby w drewnie, z dużym akcentem na odszukiwanie działających twórców lub całych warsztatów rzeźbiarskich [Pawłowska 1991b: 27–57; 1996; 2006: 53–65]. Od wielu lat badaniami nad tradycyjnym pożywieniem wiejskim na Kujawach zajmuje się Dorota Kalinowska, która wyniki swych prac prezentowała w publikacjach naukowych [Kalinowska 1990: 85–105], na wystawach czasowych⁸, na ogólnopolskiej konferencji w Klukach w 2008 r. [Kalinowska, Szelałowska 2008: 195–215], a obecnie przygotowuje do druku obszernie wydawnictwo pt. *Gzik, żur i prażucha. Ludowa kuchnia kujawska od końca XIX wieku*.

⁶ W 1991 r. w Muzeum Etnograficznym we Włocławku, wg scenariusza Krystyny Pawłowskiej i Iwony Świąch prezentowano monograficzną wystawę poświęconą ośrodkowi maryjnemu w Skępem [zob. Pawłowska 1991a].

⁷ W 2011 r. w Muzeum Etnograficznym we Włocławku, wg scenariusza Krystyny Pawłowskiej i Michała Kwiatkowskiego prezentowano wystawę poświęconą 12 sanktuariom [zob. Kwiatkowski, Pawłowska 2011].

⁸ W Muzeum Etnograficznym we Włocławku, wg scenariusza Doroty Kalinowskiej prezentowano dwie wystawy o tradycyjnym pożywieniu; w 1999 r. *Od Matki Boskiej Zielnej do Jagodnej. Tradycyjne pożywienie ludowe na Kujawach* [zob. Kalinowska 1999], a w 2007 r. wystawę pn. *Przy kierzance, kopance i dzieży, regionalne przetwórstwo wiejskie*.

Warto podkreślić, że w ostatnich latach, wiele cennych inicjatyw dotyczących szeroko pojętych obszarów etnologii podejmują w swych działaniach różnego rodzaju fundacje, które na Kujawach mają spore osiągnięcia⁹.

Fot. 3 Wystawa *U Maryi stóp. Sanktuaria Kujaw i ziemi dobrzyńskiej* eksponowana w Muzeum Etnograficznym we Włocławku w 2011 r., fot. M. Kwiatkowski.

6. Jakie relacje powinny łączyć muzea etnograficzne z etnologią akademicką?

Relacje te powinny być bardziej ściśle. Jedną z jej dotychczasowych form są organizowane wspólnie ogólnopolskie konferencje naukowe, podczas których na równych prawach swoje punkty widzenia mogą głosić muzealnicy-praktycy oraz teoretycy z uczelni i innych instytucji badawczych. Przykładem dobrej praktyki w tym zakresie były zorganizowane po raz pierwszy w 1990 r. w Muzeum Etnograficznym we Włocławku *Warsztaty Etnograficzne*, a więc Ogólnopolska Sesja, która była silnym i ważnym

⁹ Na Kujawach wiele takich inicjatyw podjęła Fundacja Ari Ari, propagując zwyczaje i obrzędy ludowe poprzez spektakle teatralne przygotowywane przez młodzież włocławskiego *Teatru Nasz*, a w ramach programów wielokulturowości badając ślady mniejszości narodowych i wyznaniowych. Efekty tych projektów są zarejestrowane na nośnikach multimedialnych i w publikacjach.

głosem etnologicznego środowiska¹⁰. Niestety z przyczyn niezależnych od etnografów warsztaty te nie miały swojej kontynuacji.

Bibliografia

- Kalinowska Dorota
1990: *Potrawy obrzędowe na Kujawach*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], Tom III.
1999: *Od Matki Boskiej Zielnej do Jagodnej. Tradycyjne pożywienie ludowe na Kujawach*, Włocławek: Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.
- Kalinowska Dorota, Szelągowska Grażyna
2008: *Smaki Pomorza i Kujaw. Subiektywna, etnograficzna lista produktów tradycyjnych*, [w:] *Wokół pomorskiej kuchni. X Konferencja Kaszubsko-Pomorska*, red. E. Nowina-Sroczyńska, Ustka–Swołowo–Kluki, Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku.
- Kraszewska-Sikorska Elżbieta
1996: *Stacjonarne badania etnograficzne. Piotrków Kujawski 1994*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. VI.
- Kwiatkowski Michał, Pawłowska Krystyna
2011: *U Maryi stóp. Sanktuaria Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek: Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.
- Pawłowska Krystyna
1986: *Zapusty 86. Pierwszy Przegląd Kujawskich Grup z Maszkarami Zapustnymi*, Włocławek: Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej.
1989: *Zapusty na Kujawach. Analiza struktury obrzędu*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], Tom II.
1990: *Obrzędy zapustne na Kujawach. Prezentacja wyników badań oraz ich wykorzystanie w pracy oświatowej muzeum*, [w:] *Od obrzędu do teatru obrzędowego*, red. Irena Kotowicz-Borowy, Tadeusz Baraniuk, Ciechanów: Muzeum Okręgowe w Ciechanowie.
1991a: *Skępe. „Cudowna Skępska Maryjo Nasza”*, Włocławek: Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.
1991b: *Miłkowscy – rzeźbiarski ród z ziemi dobrzyńskiej*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. IV.
1994: *O potrzebie badań terenowych. Postscriptum do I Pierwszych Warsztatów Etnograficznych (Włocławek 1990)*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. V.
1996: *Zabytkowa ludowa rzeźba w drewnie ze zbiorów Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku. Katalog*, Włocławek: Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.

¹⁰ Materiały z sesji zostały opublikowane w „Roczniku Muzealnym” [1991].

1998: *The phenomenon of one site. The customs fostered in Kujawy towards the end of carnival*, [w:] *Ethnology and Anthropology at the Time of Transformation*, Polish Academy of Sciences, Ethnological Sciences Committee, vol IX; Poland at the 14th Congress of the International Union of Anthropological and Ethnological Sciences, red. K. Kaniowska, D. Markowska, Łódź 1998.

2004: *Współczesna twórczość rzeźbiarska Kujaw i ziemi dobrzyńskiej – ludowa czy amatorska. Dylematy z terminem*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. X.

2006: *Ze studiów nad Madonną Żurawińską*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. XI.

2009: *Od ludowych zapustów do miejskiej karnawałowej parady*, [w:] *Świat na opak. Ludowe zapusty wczoraj i dziś, na przykładzie wybranych regionów w Polsce*, red. K. Piątkowska, Włocławek: Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.

- Święch Iwona

1994: *Stacjonarne badania etnograficzne*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. V.

- Święch Jan

1987: *Spichrze chłopskie na Kujawach*, Włocławek: Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.

1988: *Chata z wnęką w ludowej architekturze ziemi dobrzyńskiej*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. II.

1990: *Młyny wietrzne na Kujawach. Zarys monograficzny. Część I, Historia wiatraków*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. III.

1991: *Młyny wietrzne na Kujawach. Zarys monograficzny. Część II. Typy wiatraków*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. IV.

1994: *Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce*, „Rocznik Muzealny” [Włocławek], T. V.

2001: *Wiatraki. Młynarstwo wietrzne na Kujawach*, Włocławek: LEGA. Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego.

2002: *Architektura chłopska ziemi dobrzyńskiej od połowy XVIII wieku do lat czterdziestych XX wieku*, Toruń: TOP KURIER.

2005: *Tajemniczy świat wiatraków*, „Łódzkie Studia Etnograficzne”, T. XLIV, Łódź, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

2012: *Chłopskie budownictwo zagrodowe Kujaw w XIX wieku i pierwszej połowie XX wieku*, Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”.

